

1. Εισαγωγή - Από την παθητικότητα στη συμμετοχή

Το θέμα της εκδήλωσης, η ενημέρωση και προστασία του καταναλωτή, με άλλα λόγια -θα μπορούσαμε να πούμε- η ενδυνάμωσή του, βρίσκεται στο επίκεντρο της ενεργειακής μετάβασης.

Με την αποκεντρωμένη παραγωγή, την αυτοκατανάλωση, τον εξηλεκτρισμό του ενεργειακού μείγματος και την ψηφιοποίηση, ο καταναλωτής δεν είναι πια παθητικός αποδέκτης, αλλά σταδιακά αποκτά ενεργή συμμετοχή στην αγορά και τη συνδιαμορφώνει.

Στην τοποθέτηση μου θα αναφερθώ στη σύνδεση του ευρωπαϊκού πλαισίου με τις προκλήσεις της ελληνικής αγοράς, και θα εστιάσω σε δομικά ζητήματα που επηρεάζουν την προστασία και την ενδυνάμωση του, καθώς και τη δυνατότητα και τα κίνητρα του να συμμετέχει ενεργά στην αγορά.

Όσον αφορά το ευρωπαϊκό πλαίσιο, θα αναφερθώ κυρίως στο Citizens Energy Package και στο Affordable Energy Action Plan.

2. To Citizens Energy Package - Ένας οδικός χάρτης με τον πολίτη στο επίκεντρο

Ο κεντρικός άξονας του Citizens Energy Package της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που έχει τεθεί σε διαβούλευση και αναμένεται να δημοσιευθεί στα τέλη του έτους, είναι η ενδυνάμωση του καταναλωτή

Το κείμενο δεν αποτελεί νέα νομοθεσία· αλλά έναν οδικό χάρτη, με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης της ενεργειακής μετάβασης. Το μήνυμα είναι ξεκάθαρο: η βάση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής αγοράς ενέργειας είναι ο ενεργός καταναλωτής.

Ο οδικός χάρτης, θα περιλαμβάνει κατευθύνσεις για την εφαρμογή - σε εθνικό επίπεδο - των υφιστάμενων ευρωπαϊκών διατάξεων, ιδίως αυτών της μεταρρύθμισης του Energy Market Design, δηλ. της Οδηγίας 1711/2024 και του Κανονισμού 1747/2024. Στις κατευθύνσεις αυτές θα περιλαμβάνονται θέματα όπως η προσυμβατική ενημέρωση, η προστασία του καταναλωτή από αποσυνδέσεις και η κοινή χρήση ενέργειας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ΕΣΠΕΝ συμμετέχει ενεργά σε αυτή τη διαδικασία, μέσω του Ευρωπαϊκού Συνδέσμου των Ανεξάρτητων Προμηθευτών (EER), που εκπροσωπείται στις άτυπες ομάδες εργασίας της Επιτροπής.

3. Affordable Energy Action Plan: κόστος λογαριασμών & δίκτυα

Το Affordable Energy Action Plan, το μανιφέστο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενεργειακή πολιτική, εστιάζει σε ένα ακόμη πιο απτό ζήτημα για τον καταναλωτή: το κόστος των λογαριασμών ενέργειας. Και αναδεικνύει τα δίκτυα ως θεμελιώδες στοιχείο του κόστους.

Σύμφωνα με τον ACER, οι ετήσιες επενδύσεις σε δίκτυα στην Ευρώπη θα διπλασιαστούν έως το 2050, φθάνοντας τα 100 δισ. ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι το συνολικό κόστος για τους καταναλωτές θα αυξηθεί κατά τουλάχιστον 50% και μπορεί ακόμη και να διπλασιαστεί. Ήδη το κόστος διαχείρισης της συμφόρησης των δικτύων στην ΕΕ το 2023 ήταν διπλάσιο έναντι του 2020.

Για τον λόγο αυτό, το Σχέδιο Δράσης δίνει έμφαση -μεταξύ άλλων- σε τρεις άξονες: στον εκσυγχρονισμό και την ψηφιοποίηση των δικτύων· στην αύξηση της ευελιξίας· στην ενίσχυση της κινητικότητας των καταναλωτών.

4. Από την ευρωπαϊκή πολιτική στα ελληνικά δεδομένα

Όσον αφορά τα δεδομένα στη χώρα μας, αρκετά από τα στοιχεία της νέας Οδηγίας 1711/2024, όπως αυτά που αφορούν την προστασία ευάλωτων καταναλωτών από αποσυνδέσεις και την προσυμβατική ενημέρωση, είναι ήδη -σε μεγάλο βαθμό- θεσμοθετημένα στο εθνικό πλαίσιο.

Ασφαλώς, με την ενσωμάτωση νέων διατάξεων της Οδηγίας, όπως εκείνες που αφορούν τη διερεύνηση του ορισμού των ευάλωτων και ενεργειακά «φτωχών» νοικοκυριών, το πλαίσιο προστασίας αναμένεται να ενισχυθεί.

Ωστόσο, ήδη από το 2021 η Αρχή έχει εκδώσει Κατευθυντήριες Οδηγίες για το πρότυπο έγγραφο της «αίτησης προσφοράς προμήθειας» στο πλαίσιο της προσυμβατικής ενημέρωσης, καθώς και για τον πρότυπο «λογαριασμό κατανάλωσης ΧΤ» με στόχο την ενίσχυση της διαφάνειας.

Ομοίως, η χρωματική σήμανση των τιμολογίων και το εργαλείο σύγκρισης τιμών, έχουν φέρει σημαντική πρόοδο στην απλοποίηση της πληροφόρησης και στη συγκρισιμότητα των τιμών.

Παράλληλα, στοιχεία της Οδηγίας 1711/2024, όπως εκείνα που αφορούν τους όρους και τα χαρακτηριστικά των σταθερών τιμολογίων, έχουν ήδη υιοθετηθεί ενώ επίκεται και η πλήρης ενσωμάτωση τους στο εθνικό πλαίσιο.

5. Ενδυνάμωση και ενεργοποίηση καταναλωτών

Ωστόσο, παρά τις θετικές αυτές εξελίξεις, μεγάλο μέρος των καταναλωτών, παραμένει «αδρανές»: συγκεκριμένα, 60-65% των καταναλωτών συνεχίζουν να βρίσκονται στο «πράσινο» τιμολόγιο, στο οποίο μεταφέρθηκαν μεταβατικά -με διοικητική απόφαση- στις αρχές του 2024, παρότι σήμερα υπάρχουν σημαντικά οικονομικότερες εναλλακτικές με ευνοϊκά χαρακτηριστικά.

Με άλλα λόγια, φαίνεται ότι ένα πολύ σημαντικό μέρος των καταναλωτών επιδεικνύουν μηδενική κινητικότητα τόσο μεταξύ των προμηθευτών όσο και μεταξύ εναλλακτικών τιμολογίων.

Το φαινόμενο αυτό δεν είναι μόνο ελληνικό, και στην υπόλοιπη Ευρώπη παρατηρείται χαμηλή κινητικότητα. Σύμφωνα με τον ACER, αν οι καταναλωτές άλλαζαν τακτικά πάροχο, η μέση εξοικονόμηση για κάθε καταναλωτή θα έφτανε περίπου τα €200/ έτος.

Στην Αυστρία, για παράδειγμα, σε μελέτη της επιτροπής ανταγωνισμού και της ρυθμιστικής αρχής ενέργειας, το συμπέρασμα ήταν το 2024 το κόστος των λογαριασμών ήταν σημαντικά μεγαλύτερο από ό,τι δικαιολογούσε η χονδρεμπορική τιμή, κυρίως λόγω χαμηλής κινητικότητας που σχετίζεται με το μεγάλο βάρος των μη ανταγωνιστικών χρεώσεων (ρυθμιζόμενες χρεώσεις, τέλη, κτλ.) στους λογαριασμούς των καταναλωτών.

Με άλλα λόγια, το μεγάλο σχετικά ύψος των μη ανταγωνιστικών ή λοιπών χρεώσεων όπως τέλη/ φόροι κτλ. στους λογαριασμούς, μειώνει την οικονομική σημασία που έχει για τον καταναλωτή η αλλαγή προϊόντος ή παρόχου.

Κάτι αντίστοιχο παρατηρείται και στη χώρα μας όπου το πραγματικά ανταγωνιστικό σκέλος των λογαριασμών το οποίο ο προμηθευτής δύναται να επηρεάζει βάσει αποδοτικότερης λειτουργίας ή καλύτερης διαχείρισης κινδύνου, αντιστοιχεί σε περίπου το ένα τρίτο του λογαριασμού. Το υπόλοιπο είναι ρυθμιζόμενες χρεώσεις, δημοτικά τέλη, τέλη υπερ Ειδικών Λογαριασμών, χρεώσεις ΕΡΤ και φόροι, καθώς και στοιχεία κόστους που εντάσσονται στο ανταγωνιστικό σκέλος αλλά βρίσκονται εκτός του ελέγχου των προμηθευτών και κατ' επέκταση των καταναλωτών, τα οποία μάλιστα -συχνά- δεν μπορούν να αποτυπωθούν με κοστοστρεφή τρόπο στα τελικά τιμολόγια, όπως το κόστος των απωλειών και της ενέργειας κανονικοποίησης, και οι χρεώσεις των

Λογαριασμών Προσαυξήσεων της Αγοράς Εξισορρόπησης.

Αυτό κατ' επέκταση σημαίνει ότι το σκέλος των λογαριασμών, το οποίο και οι καταναλωτές -από την πλευρά τους- δύνανται πραγματικά να επηρεάσουν μέσω της συμπεριφοράς και των επιλογών τους, είναι περιορισμένο. Κάτι που εκ των πραγμάτων μειώνει τις επιλογές τους και αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την ενεργοποίηση τους η οποία είναι αναγκαία για την αποτελεσματική μετάβαση μας σε ένα περιβάλλον όπου απαιτείται αυξημένη ευελιξία και πιο αποδοτική διαχείριση της ενέργειας και των υποδομών (ΑΠΕ και δικτύου) μέσω της παροχής κατάλληλων σημάτων σε όλους τους συμμετέχοντες.

6. Δομικά και λοιπά ζητήματα

Πιο αναλυτικά ως προς τα δομικά ζητήματα που περιορίζουν ουσιαστικά τα κίνητρα και τις δυνατότητες της ενεργούς συμμετοχής του καταναλωτή, στην αγορά, παρατηρούμε τα εξής:

- α. Οι χρεώσεις των Λογαριασμών Προσαυξήσεων της Αγοράς Εξισορρόπησης, ένα κόστος που εντάσσεται στο ανταγωνιστικό σκέλος των τιμολογίων αλλά βρίσκεται εκτός του ελέγχου του προμηθευτή και κατ' επέκταση του καταναλωτή βρίσκεται σε σταθερή άνοδο τα τελευταία χρόνια. Η αναλογία του σε σχέση με το κόστος της Προημερήσιας και της Ενδοημερήσιας Αγοράς έχει αυξηθεί από 7% το 2022, σε 11% το 2023, σε 17% το 2024 και σε 21% μέχρι στιγμής για το 2025.

Το κόστος αυτό σήμερα επιβαρύνει με οριζόντιο και εν πολλοίς μη διαφανή τρόπο τα τιμολόγια των καταναλωτών, ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίο συμμετέχουν στο σύστημα. Ασφαλώς - όσο θα αυξάνονται οι ΑΠΕ και η αποκεντρωμένη παραγωγή – εκτιμάται ότι θα συνεχίσει να βαίνει αυξανόμενο.

Για την ουσιαστική ενδυνάμωση των καταναλωτών και την ενεργή συμμετοχή τους στην αγορά, είναι σαφές ότι απαιτείται επανεξέταση του τρόπου με τον οποίο κατανέμονται τα κόστη αυτά στην αγορά, ώστε να επιτευχθεί η απαιτούμενη κοστοστρέφεια των χρεώσεων που θα προσφέρει κατάλληλα σήματα προς τους συμμετέχοντες αλλά και τους Διαχειριστές, για την ενίσχυση της ευελιξίας και την αποδοτικότερη διαχείριση της ενέργειας και των υποδομών.

- β. Ένα - μάλλον συνδεδεόμενο- κόστος το οποίο επιβαρύνει με μη διαφανή τρόπο το ανταγωνιστικό σκέλος των τιμολογίων, χωρίς οι προμηθευτές ή οι καταναλωτές να έχουν οποιαδήποτε δυνατότητα επηρεασμού του, είναι το κόστος των απωλειών του δικτύου. Το 2023 το επίπεδο των απωλειών στη χώρα μας έφτασε το 11,4%, σχεδόν διπλάσιο από τον μέσο όρο της ΕΕ, που είναι 5,5%. Αυτή η απόκλιση από τον μ.ο. της ΕΕ μεταφράζεται σε επιπλέον βάρος περίπου €370 εκατ. ετησίως για τους καταναλωτές, ανεξαρτήτως της δικής τους συμπεριφοράς ή της επιλογής προμηθευτή ή/και τιμολογίου που κάνουν.

Μάλιστα, στις Οριστικές Εκκαθαρίσεις της Αγοράς Εξισορρόπησης για το πρώτο εξάμηνο του 2022, το κόστος της Ενέργειας Κανονικοποίησης ανήλθε σε €164 εκατ. η ανάκτηση του οποίου δεν δύναται να πραγματοποιηθεί με κοστοστρεφή τρόπο. δηλ. να ανακτηθεί ως χρέωση επί της κατανάλωσης που πραγματοποιήθηκε προ τριών (3) και πλέον ετών.

Το ζήτημα αυτό αναδεικνύει την ανάγκη μεγαλύτερης διαφάνειας και προβλεψιμότητας καθώς και την ανάγκη παροχής κατάλληλων κινήτρων στον Διαχειριστή, σε μια εποχή που η ενεργειακή μετάβαση συνεπάγεται πολύ σημαντική αύξηση του κόστους των δικτύων και καθιστά αναγκαία την αποδοτικότερη διαχείριση τους.

- γ. Αυτό μας φέρνει στο επόμενο σημείο που αφορά το ραγδαία αυξανόμενο κόστος των δικτύων, το οποίο ενσωματώνεται στον τελικό λογαριασμό του καταναλωτή, με τρόπο που σήμερα -εν πολλοίς- δεν αντανakλά τον τρόπο που συμμετέχει στο σύστημα (δηλ. αν είναι πιο ευέλικτος, αν αυτοκαταναλώνει, αν συμβάλλει στη μείωση κόστους).

Ενδεικτικό της τάσης αύξησης του μεριδίου που καταλαμβάνουν τα κόστη του δικτύου στον τελικό λογαριασμό των καταναλωτών είναι ότι, το εγκεκριμένο ύψος των επενδύσεων του ΔΕΔΔΗΕ για την πενταετία 2024-2028 ανέρχεται σε €3 δισ., ενώ το υπό διαβούλευση ΣΑΔ 2026-2030 αγγίζει τα €4,8 δισ., όταν την περίοδο 2022-2026 ήταν μόλις €2,2 δισ. Πρόκειται για αυξήσεις της τάξης του 35% και 60% αντίστοιχα.

Κατ' αναλογία με τους άξονες της ευρωπαϊκής πολιτικής, είναι κρίσιμο λοιπόν να διασφαλιστεί η αποδοτικότητα των επενδύσεων και της λειτουργίας του δικτύου, με ένα πλαίσιο που θα παρέχει κατάλληλα σήματα και κίνητρα, τόσο στον διαχειριστή όσο και στους συμμετέχοντες, για την ενίσχυση της ευελιξίας και την εξοικονόμηση κόστους σε συστημικό επίπεδο.

- δ. Ασφαλώς, απαραίτητη προϋπόθεση για την ενεργοποίηση του καταναλωτή, είναι η έγκαιρη και ακριβής πληροφόρηση του. Αυτό απαιτεί πρωτίστως τον μετασχηματισμό του Διαχειριστή, για την ψηφιοποίηση του δικτύου και τη διαχείριση μεγάλου όγκου δεδομένων.

Παράλληλα, απαιτείται η μετάβαση όλων των συμμετεχόντων – και των προμηθευτών, σε ένα ψηφιακό περιβάλλον που θα προσφέρει στους καταναλωτές κατάλληλες τεχνολογικές εφαρμογές, για την ενεργή συμμετοχή τους στο σύστημα είτε ως πελάτες είτε ως αυτοκαταναλωτές, κατά τρόπο που θα μειώνει το ενεργειακό τους κόστος και παράλληλα θα παρέχει στο σύστημα την απαιτούμενη ευελιξία.

- ε. Βασικό στοιχείο της ουσιαστικής ενεργοποίησης του καταναλωτή είναι και η δυνατότητα συμμετοχής του στο σύστημα ως αυτοπαραγωγός/ αυτοκαταναλωτής. Ωστόσο, παρά τη θεσμοθέτηση του net-metering από το 2015 και του net-billing το 2024, στο σχετικό πλαίσιο παραμένουν σημαντικές εκκρεμότητες και ασάφειες που δημιουργούν στρεβλώσεις και αβεβαιότητα, και τελικά αποτρέπουν την ενεργή συμμετοχή.

- στ. Τέλος, σημαντικό είναι και το ζήτημα των ληξιπρόθεσμων οφειλών, που επιβαρύνουν οριζοντίως τους συνεπείς καταναλωτές – μέσω του ανταγωνιστικού σκέλους των τιμολογίων, με ένα πρόσθετο κόστος που δεν αντανakλά τη δική τους συμπεριφορά.

Στο πλαίσιο της προστασίας του καταναλωτή και τη διασφάλισης του δημοσίου συμφέροντος, είναι επιτακτική ανάγκη να συμπληρωθεί ο ΚΠΗΕ, με διατάξεις που θα αποτρέπουν τη συσσώρευση ληξιπρόθεσμων οφειλών από καταναλωτές που αλλάζουν πάροχο αφήνοντας πίσω ανεξόφλητους λογαριασμούς.

7. Κατακλείδα - Προστασία με ουσιαστικό αντίκρισμα στον λογαριασμό

Κλείνοντας, μπορούμε να πούμε ότι τα βήματα που έχουν ήδη γίνει και συνεχίζουν να γίνονται στην κατεύθυνση της διαφάνειας και της συμβατικής προστασίας των καταναλωτών είναι σημαντικά και απαραίτητα.

Ωστόσο, η προστασία των καταναλωτών και η ουσιαστική ενδυνάμωση τους, περνάει μέσα και από την αντιμετώπιση δομικών ζητημάτων, τα οποία σήμερα περιορίζουν ουσιαστικά τα κίνητρα και τις δυνατότητες του καταναλωτή να συμμετέχει ενεργά στην αγορά.

Όπως σημειώνει και ο CEER, σε αυτό το περιβάλλον, οι ρυθμιστικές αρχές μπορούν να επιτελέσουν τον κρίσιμο ρόλο τους μόνο αν υποστηρίζονται θεσμικά, με πλήρη ανεξαρτησία και

πρόσβαση στους πόρους που χρειάζονται για να λειτουργούν αποτελεσματικά.

Οι προμηθευτές – και ιδίως οι ανεξάρτητοι που εκπροσωπεί ο ΕΣΠΕΝ – οφείλουν και θα συνεχίσουν να στηρίζουν τους καταναλωτές, με καινοτόμα και ανταγωνιστικά προϊόντα, με πλήρη και έγκαιρη πληροφόρηση και με ψηφιακά εργαλεία που ενισχύουν την ενεργή συμμετοχή τους στην αγορά.

Ο ΕΣΠΕΝ από τη πλευρά του θα συνεχίσει να συμμετέχει στον διάλογο με υπευθυνότητα και πνεύμα συνεργασίας, με στόχο να συμβάλει στην αποδοτικότερη λειτουργία της αγοράς προς όφελος -εν τέλει- του καταναλωτή.